

A kapcsolatok újrafelvétele céljából összegyűjteni először a régi tagságot, megbeszélni velük a következő előadások tervét, kiosztani az előadásokat és ezeket rendszeresíteni;

Rendezni kell minél előbb egy önálló szerzői estét Szubotícán, vagy ha lehet a környéken is, amelyen a helyi és környéki írók szerepelnének saját műveikkel;

Meg kell hívni a noviszádi írókat egy nyilvános szerzői estre és egy ben-sőséges vita-estre a klubba, ahol a vajdasági magyar irodalom kérdéseiről tartanánk megbeszélést;

A legrövidebb időn belül ki kell szélesíteni az egyesület munkáját olyanformán, hogy lehetőleg több ifjút, kezdő író, vagy érdeklődőt vonjunk be, hogy első, bizonytalan lépéseiket itt tegyék meg, ahol baráti és jóakarató kritikát, bátorítást, útmutatást és tapasztalatokat nyerhetnek. Mindez nem ütközik egyáltalán nehézségekbe, hisz ma már nem félnek az ú. n. »beérkezettek« sem a kezdőktől, nem kell félniük, hogy elveszik tőlük a kenyeret. Kulturális forradalmunk olyan arányokat öltött, hogy íróink nem győzik kielégíteni a fejlődő könyvkiadás, a növekvő kultúr-éhség igényeit. A szocializmus megvalósítása nemcsak a gyárakban és a mezőgazdaságban, vagy egyéb termelési ágakban fontos, hanem ugyanilyen jelentőségű kulturális téren is, a művészetekben általában és külön az irodalomban.

Ha szerény erőkkkel is, ha kicsiny lehetőségek között is, a szuboticei íróklub is ezt a feladatot hivatott megoldani, vagyis hivatott hozzájárulni ennek a feladatnak megoldásához.

Juhász Géza

Hogyan változott át Milán — hála a Tájékoztató Iroda határozatának — Grisává

Vigodszki Sztaniszláv íróat a második világháború alatt ismertem meg, mint egyikét azoknak a nagyszámú lengyeleknek, akik az időtájt messze távolból, börtönök rácsain keresztül érezték a mi népünk forradalmának erejét és lelkesedtek érte.

Vigodszkit a háború folyamán a lengyel zsidók legtöbbször a sorsa érte el az auschwitzi táborban s nyúlódott a háború végéig. A táborban Vigodszki nagyon sok nemzet fiait ismerte meg s az ő révükön hazájukat is. Így találkozott a Jugoszlávokkal is, akik az auschwitzi haláltáborban az optimizmust, a jövőbe vetett szilárd hitet hirdették.

Túlélve a haláltábor borzalmaival, a szabad Lengyelország írójaként tartós emlékében őrizte táborbeli társait. Valahányszor Jugoszlávokkal találkozott meghatottan emlegette az auschwitzi közös emlékeket. Személyes beszélgetésünk alkalmával kijelentette: »Remek emberek voltak azok! Micsoda halálmegvető bátorság lakott bennük! Vakmerők még a táborban is!« Nem tartottam rendkívülinek ezeketán azt a túlzott érdeklődést, amit Jugoszlávia iránt tanúsított, művészeink élete és hazánk újjászületésének kérdései egyaránt foglalkoztatták. Türelmetlenül várta a lengyel írók tervbevett jugoszláviai látogatását, hogy ő is közelről lássa azt az országot, amelyet sok vonatkozásban már jól ismert.

E várakozással eltele írta meg Milán jugoszláv partizánról szóló elbeszélését. A novella címe »Milán«, az »Odredzenje« c. heti irodalmi folyóiratban jelent meg 1947-ben, két folytatásban. Az első szeptember 21-én megjelenő 38 (147) számban, a második szeptember 28-án a 39 (148) szám közleményeként.

A Milánról írt novelláját Vigodszki túlradó melegséggel írta, azzal a szeretettel, amellyel a jugoszlávokról szokott megemlékezni. Az auschwitzi tábor Milánja a foglyok számára valami újat hozott. Az ő partizánaljai a géppisztolyról, hazánk szabadságharcáról a börtönbe zárt értelmiséget hosszú vitákra indította a mai kor hőseiről, dalokba foglalt legendás harcaikról, a szabadságharc élő dalairól. A rabtárs zárkafelügyelő meglepetéssel értesül arról, hogy Milán partizánalja nem eladó, még kenyéret is hiába ígértek érte, pedig Auschwitzban kenyéért minden érték gazdát cserélhetett. Milán végül is azzal a szilárd elhatározással döbent meg fogolytársait, hogy önként válik meg az életétől és nem várja be a fasiszta hóhérok döntését, inkább saját akaratát hajtja végre. Napokon át zavartan figyelik Milánt, amint a szalmapriccsen feje aláhozza rakosgatja kenyérfejadagjait, mert úgy határozott, hogy inkább éhenhal önként, mintsem a gázkamrák kínozzák halála a fasiszták kénye kedvére. Milán elhatározása nagy riadalmat keltett, amikor a többiek számára egyetlen gondolat létezik: elkerülni a halált, nem értették meg azt, aki önmaga ment eléje. A halála előtti utolsó erején az ablakhoz vánszorog a halálraszánt Milán, hogy társainak még egyszer utoljára megmutassa merre van Jugoszlávia — és a lengyel, orosz, cigány, német rabtársai feszült figyelemmel hallgatják halódó ajkáról, hogy ott harcol Titó, ahol Milán is kivette részét a küzdelemből, géppisztolyából seperve végig a német és olasz fasisztákon. Az éjszaka folyamán hangtalanul és észrevétlenül fejezi be életét, nem törődve azzal, hogy elhatározását az önként eldobott életről bárki is észrevette és helyeselte volna.

Miután Vigodszki megírta és megjelentette Milán partizánról szóló elbeszélését, olyan ember benyomását keltette bennem, aki várja az alkalmat, hogy Jugoszláviába menjen, hogy találkozzék Milánnal mint művésszel, munkással, országának építőjével, azzal a Milánnal, akit már ismert, mint csendes hallgatag és szívós embert, aki ha szükség van rá, má is képes életét feláldozni.

Vigodszki valószínűleg meg is várta volna az alkalmat, hogy Jugoszláviába menjen, ha nem jött volna közbe a Tájékoztató Iroda különös határozata, mely őt is különös módon megváltoztatta. Mintha valami összezavarodott volna Vigodszkiban, mintha kihagyott volna az emlékezete s egyszerre elfelejtette és összezavarta auschwitzi táborhajtársait.

Ez év júliusában Vigodszki összegyűjtötte felszabadulás után írt elbeszéléseit, melyek különböző folyóiratokban jelentek meg. Ezen összegyűjtött műveket egy könyvben, mely »Völgykatlanban« címeket kapta, — az Egyesült dolgozók pártja kiadó szövetkezete »Ksnojka i Zvezda« adta ki, mint tekintélyes irodalmár munkáját, ki tagja az Egyesült dolgozók pártjának.

Részemre a »Völgykatlan« című könyv, s feltételezem mindenki részére ki Vigodszki felszabadulás utáni irodalmi munkásságát figyelemmel kísérte, nagy meglepetést okozott. Az ő Milán partizánja nem volt többé Milán, hanem Grisa, nem volt többé jugoszláv, hanem szovjet állampolgár. Eleinte zavarba jöttem, s nem tudtam, hogy miről van szó. Első benyomásom az volt, mintha valaki azzal szórakozna, hogy vajjon hogy nézne ki a Milánról szóló elbeszélés ha Milán név a szövegben a Grisa névre, minden »jugoszláv« »orosz«-ra illetve »bolsevik«-re változna. Azt gondoltam, hogy az elbeszélés tévesen, egy ilyen szórakozás után érkezett a nyomdába. De miután végig olvastam, meggyőződtem róla, hogy nincs szó semmiféle tévedésről, vagy pedig tréfából alkotott változtatásról, hanem előre megfontolt hamisításról, illetve előre megfontolt hazugságról. Az elbeszélés végét valamelyest lerövidítette és megváltoztatta. Milán elhatározása, hogy

önként éhség-sztrájkkal hal meg — kimaradt, nem történik említés Jugoszláviáról, Titoról, harcról, Grisa nem úgy hal meg mint Milán. Amikor egy SS-legény kivezet egy zsidót hogy agyonlőjjék, Grisa felugrik az ágyból s elkezd énekelni az internacionálét. Ez természetesen felbőszíti az SS-t, aki otthagyja a zsidót s Grisát viszi agyonlőni.

Hogy minden teljesen világos legyen, hogy valaki ne gondolja, hogy két különböző elbeszéléstről van szó, két partizánról, egy jugoszlávról és egy oroszról, akik nagyon hasonlítottak egymásra, s kiknek közös volt a sorsuk, azzal a különbséggel, hogy más-más módon haltak meg, Vigodszki gondoskodott róla, hogy rögtön az első látásra világos legyen, hogy hazugságról van szó, s úgy az egyik mint a másik, — változata egy és ugyanazon elbeszéléseknek, ugyanazon poénnal végződik. Egyik értelmiségi odavágja a másiknak: »Te értelmiségi, most tudod, hogy milyen dalra van szükségünk?«

El kell ismerni, hogy Vigodszki, bár nyíltan és egyszerűen kezdte, igen sikeresen és teljesen a tájékoztatóirodás »ideológia« szellemében fejezte be hazugságait; más is harcolt ebben a háborúban; más is vesztette életét ebben a háborúban a szovjet polgárokon kívül? Ők nem harcoltak és nem vesztették életüket önmagukért és másokért?

Miközben újból átolvasom a »Grisa« c. elbeszélés 25 oldalát s korholom magam, milyen könnyen, naivul csapódtam be, milyen könnyen hittem abban, amit Vigodszki a Tájékoztató Iroda határozata előtt beszélt, tekintetem a szöveg következő helyén akad meg, egy kis hibán, mely Vigodszkinak igen kellemetlen: »látod, ő nem akar úgy meghalni mint egy zsidó, ő úgy hal meg, mint egy jugoszláv, egy lengyel, egy orosz.« A dolog világosabbá válik előttem, Vigodszki úr úgy látszik a Tájékoztató Iroda határozata után kezdett el hazudni, amikor valószínűleg meggyőződött róla, hogy nem fizetődik ki ragaszkodni az igazsághoz. ahhoz, amit az ember érez és gondol. Vajjon ha mindehhez ragaszkodott volna kiadta volna-e könyvét?

Kérdem magamban, hogy sikerült Vigodszkinak megszabadulni az auschwitz-i jugoszláv tábor bajtársai emlékeitől? Talán elméjének valamely szögletében megmaradt valami csekélység, mint Grisában, amely még mindig emlékezteti a jugoszlávok hősie halálaira?

Hazugságainak dicstelen útján, amelyen elindult Vigodszki gyorsan meg fog szabadulni multjának maradványaitól — az igazságtól és őszinteségtől — amennyiben még egyáltalán található benne ilyesmi. Ebben valószínűleg segíteni fogják eddigi sikerei: a »Völgykatlanban« című könyv és az idén nyáron elnyert másodosztályú »Munkás zászló« érdemrend, melyet a Lengyel Köztársaság ebben az évben alapított »azok részére, akik a társadalom javáért, a termelés fokozásáért, az újjáépítés tempójának meggyorsításáért, a népi kultúra fejlesztéséért harcolnak és dolgoznak.«

Valószínűleg »Grisa« elbeszélés is hozzájárult Vigodszki kiténtetéséhez. S ez így helyes is volna. Még is ritka ma az olyan művész, aki képes az ilyen fajta mesterkedésre, bármilyen egyszerűek és átlátszóak is legyenek azok, ritka az olyan igazi művész, aki ilyen könnyen dobja sutba saját és írói lelkiismeretét, mint Vigodszki Sztaniszláv.

Bogdánka Csiplics